

///// studie / article //////////////////////////////////////

KRITICKÝ RACIONALISMUS A RELIABILISMUS VE SPORU O NEPLATNOST INDUKCE

Abstrakt: Na základě analýzy otázky, jak se učíme ze zkušenosti (pokud ne za použití indukce) představuje studie problém indukce nejprve tak, jak byl formulován Hudem skrze jeho příčinu v nezduvodnitelnosti principu uniformity přírody. Následně ukazuje Popperovo řešení problému spočívající v naprostém odmítnutí induktivního usuzování. Popperův přístup je podroben srovnání s reliabilistickou pozicí Davida Papineau – stanoviskem, že poznání je pravdivým přesvědčením generovaným spolehlivou metodou. Hlavním cílem textu je znovuotevření diskuze nad tématem neplatnosti indukce a možná redukce námitek vůči její logické neplatnosti na základě nahlédnutí reliabilistického stanoviska. Vedlejším záměrem je pak ilustrovat možné styčné body mezi kritickým racionalismem s jeho důrazem na delegitimizaci vědění a reliabilistickým kritériem spolehlivosti.

Klíčová slova: Karl R. Popper; David Papineau; David Hume; reliabilismus; kritický racionalismus; problém indukce; zdůvodnění

ONDŘEJ SLOUP

Filozofická fakulta, Západočeská univerzita v Plzni
Sedláčkova 38, 306 14, Plzeň
email / sloup@kfi.zcu.cz
url / <http://ff.zcu.cz/kfi/people/>

The Dispute between Critical Rationalism and Reliabilism about the Invalidity of Induction

Abstract: Based on analysis of the issue of how we learn from experience (if not by using induction), the study presents a problem of induction as formulated by Hume, thus showing its roots in unjustifiability of the principle of uniformity of nature. Popper's solution to the problem, consisting of the complete rejection of inductive reasoning, is exposed. Popper's solution is then subjected to comparison with David Papineau's reliabilism – a notion that knowledge is a true belief generated by a reliable method. The main objective of this study is to reopen a debate over the topic of invalidity of induction. A secondary objective is to illustrate the possible intersection between critical rationalism with its emphasis on delegitimation of knowledge and reliabilist criteria of certainty.

Keywords: Karl R. Popper; David Papineau; David Hume; reliabilism; critical rationalism; problem of induction; justification

Úvod

Velká část prací teorie vědy 20. století byla odpovědí na problém indukce. Indukce je přitom zdánlivě jednoduchým procesem, kdy vědci (a nejen ti) na základě rozličných pozorování či experimentů rozhodnou, zda je určitá teorie pravdivá. Při její nejjednodušší podobě mohou chemici poznamenat, že u velkého počtu pokusů vzorky arsenu reagovaly po zahřátí na 250 až 300 °C fluorescenčně zeleným světlem. Na základě toho následně usuzují, že obecně *veškerý* arsen zahřátý na danou teplotu bude zářit stejnou barvou. U komplikovanějších případů se od série experimentů dobíráme k závěru zpravujícímu nás o tom, že pravdivý je některý fundamentální fyzikální princip. Co však mají všechna induktivní usuzování společného, je fakt, že začínají s konkrétními premisami o konečném počtu minulých pozorování, a i přesto vyvozují obecný závěr konstatující, jak se příroda chová *ve všech případech*. A právě zde leží zmíněný problém, neboť je nejisté, jak může omezené množství informací o minulosti garantovat, že daný vzorec bude v přírodě pozorovat navěky.

Nakonec, co vylučuje možnost, že směřování přírody se v určitou chvíli změní, a že vzorce, které jsme až doposud pozorovali, se ukáží být nedobrym vodítkem pro naši budoucnost? I v případě, že dosud *veškerý* zahřátý arsen reagoval sytě zeleným světlem, kdo může s jistotou říci, že na začátku příštího století, či hned zítra nezačne žhnout tmavě modře?¹

Většina slovníků definuje induktivní usuzování jako proces odvozování obecných zákonů či principů z pozorování specifických instancí.² Dodejme ihned, že tato definice je příliš úzká a z hlediska dnešního komplexního

Studie vznikla za podpory grantového systému Západočeské univerzity v Plzni v rámci projektu SGS-2016-009: *Kořeny kritického racionalismu, jeho odkaz v postmoderním diskursu a aktuální reflexe*.

¹ Více o tomto směru „grue and bleen“ argumentace lze najít u Goodmana, v jeho knize *Fact, Fiction, and Forecast*. Detailněji se však Goodmanovou „novou hádankou indukce“ zabývat nebudeme, neboť se dotýká odlišné linie problému; pro detailnější analýzu srv. Nelson GOODMAN, *Fact, Fiction, and Forecast*. Cambridge, MA: Harvard University Press 1990.

² Dodejme na tomto místě, že v průběhu celé studie hovoříme o tzv. *neúplné indukci*, kde premisy nevyovídají o všech předmětech množiny A; jde tedy o neúplný výčet. V protikladu k ní stojí *indukce úplná* (někdy také označovaná jako matematická indukce), při níž jsou v premisách zachyceny všechny předměty množiny A; jde tedy o úplný, vyčerpávající výčet. Srv. *The Oxford English Dictionary: OED Online: Inductive Reasoning* [online]. 2012. Dostupné z: <public.oed.com/> [cit. 16.5.2016]. Zmíňme také, že krom již uvedené „nové hádanky indukce“ a spojeného „paradoxu havranů“ jsou dnes v souvislosti s indukcí nejčastěji diskutovanými oblastmi také pravděpodobnostní indukce a bayesianismus.

chápaní indukce i lehce zastaralá. Vymezuje totiž pouze tzv. *enumerativní indukci* – podobu, pod kterou byla známa přinejmenším do poloviny minulého století: tedy jako postup usuzování od jednotlivin k obecnostem a soustředí se tedy na jednotlivé instance a primárně na singulární prediktivní úsudky (sem spadají i predikce o současnosti a minulosti). Problém indukce, či přesněji ta jeho část, o které budeme ve studii hovořit, se ovšem vztahuje právě ke zmíněné enumerativní indukci a z tohoto hlediska je výše uvedená definice dostačující.

Tradičně bývá také indukce definována v opozici vůči dedukci: zatímco induktivní inference jsou kontingentní (závislé na mnoha faktorech a tedy těžce předvídatelné), deduktivní inference jsou nutné. Indukce mohou dále zesílit a zobecnit naši zkušenost a tím i prohloubit naše empirické poznání. Oproti tomu dedukce jsou explikativní a s jejich pomocí můžeme přeuspořádat naše dosavadní poznání, aniž bychom jakkoli přispěli k jeho obsahu.³ Právě díky její kontingentní povaze s sebou však indukce přináší také riziko omylnosti, neboť i „ty nejlepší“ indukce nás mohou vést od pravdivých premis k nepravdivým závěrům. Právě v tomto ohledu je indukce v přímém kontrastu s dedukcí, kde nám pravdivost premis garantuje pravdivost závěrů, neboť jejich pravda neponechává žádný prostor pro závěr, který by byl cokoli jiného než pravdivý.

Vezměme si ten nejjednodušší příklad: Pokud nám bylo o predikátech A (být mlokem) a B (být skvrnitým) řečeno, že každé dosud pozorované A mělo charakteristiku B, nic nám nezaručuje, že *všechna A, včetně jejich budoucích instancí, budou mít vlastnost B*. Je možné, že zatímco původní tvrzení bylo pravdivé, to pozdější bude nepravdivé či se nepravdivým stane jednoduše tím, že narazíte na nový druh neskvrnitého mloka. Indukce a na ní založené usuzování tak, zdá se, představuje problém pro celé vědecké poznání světa, jelikož všechny zásadní objevy ve vědě (hodné toho jména) jsou formulovány v podobě obecných principů.

Je třeba podtrhnout, že skutečná palčivost *problému indukce* spočívá zejména v tom, že nejsme-li s to přijít s adekvátním řešením zmíněného problému, pak tato naše neschopnost zpochybňuje jak autoritu, tak zejména i absolutní pravdivost veškerých obecně platných zákonů. Neboť pokud je jediným důkazem mluvícím ve prospěch těchto zákonů fakt, že spolehlivě fungovaly až do této chvíle, jak si můžeme být jisti, že nebudou vyvráceny budoucími případy?

³ Srv. Rudolf CARNAP, *The Continuum of Inductive Methods*. Chicago: University of Chicago Press 1952, s. 16.

Hume, Popper a induktivní usuzování

Pravděpodobně nějak takto uvažoval ve Vídni 30. let minulého století i Karl R. Popper, když formuloval klíčové myšlenky svého stěžejního díla *Logik der Forschung*.⁴ V té době však Popper netušil, že jím podané odmítnutí veškerého induktivního usuzování a s tím spojený ostrý vstup do opozice tehdy převládající novopozitivistické doktríny, mu přinese desetiletí trápení, kdy bude muset své řešení problému indukce⁵ donekonečna obhajovat proti námitkám sršícím na něj z celého světa. I o třicet let později Popper zastává názor, že indukce je jako vzorec usuzování neplatná, a se shodným sebevědomím prohlašuje, že „indukce je mýtus“⁶ a své tvrzení dále rozšiřuje v tom smyslu, že indukci ve svém životě vůbec nepoužíváme.

Abychom pochopili, proč Popper zastává takto radikální přesvědčení, vraťme se ještě jednou k samotné indukci. Na základě zmíněných příkladů a výše podané definice tedy předpokládejme, že obecnou formou indukce je prostá enumerace. Od x dosud pozorovaných skvrnitých mloků docházíme k závěru, že všichni další mloci jsou a budou taktéž skvrnití. Obvyklá výhrada proti induktivním úsudkům ale je, že jsou *logicky neplatné*.⁷ Neboť je možné, že zatímco premisy jsou pravdivé, závěr bude nepravdivý.

Podobně lze indukci vyložit jako argument, který směřuje od pozorovaného k nepozorovanému. Tak jsou v induktivním argumentu premisy pouhým reportem něčeho, co již bylo pozorováno, zatímco závěr je proposicí o něčem, co pozorováno dosud nebylo, či možná ani být nemohlo. Byl to David Hume – filosof, kterého Anglické království dodnes považuje za nej-

⁴ Srv. Karl POPPER, *Logik der Forschung*. Vienna: Julius Springer Verlag 1935. Pokud však chceme být zcela přesní, dodejme jen, že tyto myšlenky Popper veřejnosti představil již o dva roky dříve, a to ve svém díle *Die beiden Grundprobleme der Erkenntnistheorie*; česky dosud nevyšlo; zájemce o raného Poppera však odkážeme ke zdařilému anglickému vydání Karl POPPER, *The Two Fundamental Problems of the Theory of Knowledge*. London: Routledge 2007.

⁵ Srv. Karl POPPER, *Objective Knowledge: An Evolutionary Approach*. Oxford: Oxford University Press 1972, s. 1–28 (kapitola 1 „Conjectural Knowledge: My Solution of the Problem of Induction“).

⁶ Opustíme-li od překladu, Popper zde doslova říká: „Induction, i.e. inference based on many observations, is a myth. It is neither a psychological fact, nor a fact of ordinary life, nor one of scientific procedure.“ Karl POPPER, *Conjectures and Refutations*. New York: Basic Books 1962, s. 53.

⁷ Popper tuto kritiku formuluje následovně: „Zastávám spolu s Humem názor, že jednoduše neexistuje žádná taková logická entita jako induktivní úsudek; všechny tak zvané induktivní úsudky jsou tedy logicky neplatné.“ Karl POPPER, „Replies to My Critics.“ In: SCHLIPP, P. A. (ed.), *The Philosophy of Karl Popper, Vol. 2*. La Salle: Open Court Press 1974, s. 1015 (961–1197).

většího myslitele svých dějin,⁸ který před dvěma sty lety v podobném duchu upozornil na neplatnost induktivních úsudků a dal tak zrod filosofickému problému, který si dodnes nese jeho jméno.

Než si pro účely této studie definujeme, co přesně máme na mysli pod tzv. *problémem indukce* (se kterým se v odborné literatuře můžeme setkat také pod označeními jako „Humův problém“ či doslovněji „Humův problém indukce“) bylo by snad nejprve vhodné učinit názvoslovnou odbočku a zmínit, že termín *indukce* se v Humově původním argumentu (ať již v jeho *Pojednání* či ve *Zkoumáních*)⁹ nikde neobjevuje. Humovým zájmem jsou totiž inference vztahující se ke kauzálním spojení, což jsou ty jediné, které nás mohou vést mimo bezprostřední dojmy naší paměti a smyslů. Dodejme však, že rozdíl mezi Humovskými inferencemi a tím, co dnes známe jako induktivní úsudky, je převážně záležitostí rozdílné dobové terminologie. Navzdory této odlišnosti tedy můžeme s jistotou tvrdit, že dosud aktuální problém indukce nachází – alespoň v jeho „tradičním“ označení – svůj základ v Humových textech.

Problém indukce, resp. tu jeho verzi či interpretaci, o níž pojednává tato studie (enumerativní forma induktivního usuzování), lze pak nejsnáze definovat skrze samotné pátrání po otázce, na kterou se pokoušíme řešením vytyčeného problému podat odpověď. Abychom tedy mohli problém indukce považovat za rozřešený, je třeba nalézt odpovědi na následující dvě otázky:

Na čem je založena justifikace přírodních zákonů vytvořených na základě pozorování pouze parciálního počtu jevů? A je taková justifikace vůbec možná?

Předestřeme teď, že Humova odpověď na druhou položenou otázku je negativní a Popper tuto Humovu skeptickou tezi o nezdůvodnitelnosti induktivních úsudků podporuje v plné míře. Konkrétně se spolu s Humem nejprve táže, zdali jsme „oprávněni k usuzování z opakujících se instancí, o kterých máme zkušenost, na instance jiné, o nichž již žádnou zkušenost nemáme?“¹⁰ A vzápětí již s návazností na problém indukce stanoví: „Souhla-

⁸ Studie se zde odkazuje k anketě, kterou v roce 2004 realizovala britská stanice BBC – Radio 4, srv. Melvyn BRAGG, *In Our Time's Greatest Philosopher Result* [online]. 2005. Dostupné z: <http://www.bbc.co.uk/radio4/history/inourtime/greatest_philosopher_vote_result.shtml> [cit. 5.8.2015].

⁹ Srv. David HUME, *Pojednání o lidské přirozenosti*. Praha: Togga 2015; David HUME, *Zkoumání o lidském rozumu*. Praha: Svoboda 1996. V angličtině se při odkazování se na dvě zmíněná Humova díla nejčastěji setkáme s termínem *Inquiry*, resp. *Treatise* pro druhé zmíněné dílo.

¹⁰ POPPER, *Objective Knowledge*, s. 4.

sím s Humovým názorem, že indukce je neplatná a není v žádném smyslu zdůvodněná.¹¹ Pokud si jeho citaci přeložíme do termínů odpovídajících výše vymezené definici a s ní spojených otázek, pak Popper jednoduše tvrdí, že justifikace inferencí, při kterých na základě pozorování parciálního počtu jevů usuzujeme na platnost zkoumaného fenoménu u všech jeho výskytů je v principu nemožná.

Tím Popper mimo jiné poukazuje i na nezdůvodnitelnost veskrze všech přírodních zákonů a spolu s odmítnutím indukce také odvrhuje v té době zcela převládající verifikační metodologii Vídeňského kruhu. Popper tuto skutečnost samozřejmě reflektuje a vědomě přejímá odpovědnost za vytvoření nového systému. V opozici proti novopozitivistickému programu následně představuje svoji hypoteticko-deduktivní metodu, která svými východisky obrací naruby všechna dosavadní východiska filosofie vědy.

Jak se učíme ze zkušenosti?

Jeden z klíčových bodů Popperovy filosofie je jeho návrh, že empiricismus je odlišný od induktivismu, tzn. že mezi těmito dvěma přístupy k poznání neexistuje žádné pevné spojení. Dle Poppera tak můžeme být empiriky, aniž bychom za svou přijali indukci. A právě toto tvrzení stojí v základu Popperovy odpovědi na „Humův problém“ a tvoří i jádro zásadní odlišnosti jeho filosofie. Že se však jedná o problém starší, jehož důsledky trápily již antické skeptiky, přehledně shrnuje Stove:

Co je skutečně v sázce mezi Popperem a jeho kritiky je Humova [...] teze o *možnosti učit se ze zkušenosti*. Teze, která byla stará již v době, kdy svá díla psal Sextus Empiricus, a která pro řádnou diskuzi nevyžaduje příklady ezoteričtější než Humův vlastní o vycházení z oken, nebo ten, který je spojen s Pyrrhem a jeho krácením směrem dolů z útesů.¹²

¹¹ *Ibid.*, s. 3.

¹² David Charles STOVE, *Popper and After: Four Modern Irrationalists*. Oxford: Pergamon Press 1982, s. 55 (zvýrazněno O.S.). Pro úplnost argumentu také na tomto místě zmiňme, že skepticismus Sexta Empirica je ještě o něco komplikovanější, než tvrdí Stove. Dle Sexta nás totiž klamou nejen smysly, ale nejsme schopni také jakéhokoli racionálního úsudku, tedy se zdržíme všech a vyjadřujeme se jen o námi vnímaných jevech. Sextova definice skepticismu (kterou z velké pravděpodobnosti přejal ze slovně podané definice skepse Pyrrhóna z Élidy) je následující: „Skepticismus je schopnost, která staví vůči sobě do protikladu věci smyslové a věci myšlené, a to libovolným způsobem; na jejím základě dospíváme kvůli rovnocennosti protichůdných věcí a výpovědí nejprve ke zdržení se v úsudku a poté duševnímu pokoji.“

Úsměvné je, že identický příklad a jeho řešení trápilo i účastníky Popperova slavného úterního semináře na *London School of Economics*. Ti zde – ve vysokém patře budovy, kde se přednášky odehrávaly – s Popperem donekonečna diskutovali nad nemožností predikce směrem do budoucnosti, aniž by se taková předpověď spoléhala na indukci a zároveň si uchovala svůj racionální základ.¹³

U Huma platí, že zvířata – stejně jako lidé – se učí ze zkušenosti skrze pozorování. Tehdy zakouší, že stejné události pramení ze stejných příčin. Kůň se ze zkušenosti naučí výšku, kterou může vyskočit; pes se pak naučí odpovídat na své jméno a ne na žádné jiné.¹⁴ U Poppera učení se ze zkušenosti existuje také, ovšem v rozdílné – neinduktivní – podobě. V empirické fakticitě se dle něj orientujeme deduktivně a k učení, tedy rozvoji poznání, dochází skrze falsifikaci hypotéz.

Než přistoupíme k hlavní argumentaci celé stati, shrňme si na následujícím úsudku ještě jednou pozice, které lze k problému indukce a na něj navázanou skeptickou situaci zaujmout:

Premisa I.: Učíme se ze zkušenosti.

Premisa II.: Cokoliv se naučíme ze zkušenosti, učíme se za použití indukce.

Závěr: Učíme se ze zkušenosti použitím indukce.

Jakkoli závěr na první pohled vyplývá z premis, byl to právě Hume, který poukázal na to, že je daný úsudek logicky neplatný, máme-li pod spojením „učíme se“ na mysli „získávání teoretického poznání.“

Upozorněme na tomto místě ještě jednou na skutečnost, že Hume nehovoří o absolutní neplatnosti daného úsudku. Jakožto vědec, jehož primárním badatelským cílem bylo rozvinout poznání o lidské podstatě, si byl dobře vědom faktické platnosti takového tvrzení, neboť výše položený úsudek skutečně představuje způsob, jakým se učíme o světě a budujeme naše vědění o něm. Naše učení se ze zkušenosti (za použití indukce) je řízeno

(Sextos Empirikos, Pyrrh. Hyp. I, 8, citováno dle Anthony LONG, *Helénistická filosofie*. Praha: OIKOYMENH 2003, s. 102.)

¹³ Srv. Zuzana PARUSNIKOVÁ, *Rozum – kritika – otevřenost*. Praha: Filosofia 2007, s. 73. Na stejný argument se odvolává ve svém článku i John Worrall: jeho ovlivnění účasti na daném semináři je z článku více než patrné, srv. John WORRALL, „Why Both Popper and Watkins Fail to Solve the Problem of Induction.“ In: AGOSTINO, F. – JARVIE, I. (eds.), *Freedom and Rationality: Essays in Honor of John Watkins*. Dordrecht: Springer Netherlands 1989, s. 257–296.

¹⁴ Srv. HUME, *Zkoumání o lidském rozumu*, s. 148–149.

přirozeným, navíc pak evolučně prověřeným pudem nutným k přežití. Tento pud má nezanedbatelný kognitivní přínos, neboť právě skrze něj (pomocí učení se ze zkušenosti) získáváme teoretické poznání.

To však také znamená, že vědění u Huma spočívá na instinktech a nikoli na rozumu. Skutečnost, že naše vědění o světě a celek našich přesvědčení je produktem nevykořenitelných instinktů spíše než rozumu, nepředstavuje pro Huma problém, a naopak považuje za chybné požadovat racionální zdůvodnění pro všechna naše přesvědčení. Abychom tedy dokončili naše tvrzení z počátku tohoto odstavce: Hume zde napadá primárně logickou neplatnost daného úsudku, avšak navzdory jeho racionální nezdůvodnitelnosti nijak nezpochybňuje jeho psychologickou fakticitu.¹⁵

Přijmeme pro danou chvíli tuto interpretaci i s ní spojenou Humovu kritiku bez další debaty a podívejme se, co z ní vyplývá. Jelikož úsudek s nepravdivým závěrem je buďto neplatný, nebo obsahuje alespoň jednu nepravdivou premisu, zůstávají nám otevřeny následující přístupy:

- i. Můžeme celý úsudek označit za neplatný. Spolu s Humem to učiníme tak, že termín „učit se“ budeme pouze v první premise (či pouze v obou premisách), ale již ne v závěru, reinterpretovat tak, že znamená „osvojit si zvyk či návyk“.
- ii. Můžeme první premise odepřít pravdivost a říci, že naše teoretické poznání není odvozeno ze zkušenosti, ale je validní *a priori*. Toto je Kantovo řešení problému.
- iii. Můžeme přijmout první premisu a současně odmítnout druhou premisu, což představuje Popperův přístup k celé záležitosti.

Humovo i Kantovo stanovisko se v současnosti netěší přílišné oblibě. Co tedy dělat, nechceme-li ani my být humovskými skeptiky či kantovskými aprioristy? Jakkoli by se mohlo zdát, že právě druhá premisa může být odmítnuta bez vážnější inkonsistence, vlna kritiky, která se na Popperův systém snesla v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století, tvrdí něco jiného.

Popperovo řešení problému indukce (patrně nejjasněji shrnuté v jeho příspěvku *My Solution to the Problem of Induction*, 1972) není považováno za přesvědčivé z dvou hlavních důvodů. Předložené „řešení“ zaprvé připou-

¹⁵ Tvrzení, že vědění spočívá na instinktech, a nikoli na rozumu nakonec napadá až samotný Popper (psychologický problém indukce), a právě proto je pro něj celá indukce jako taková mýtem (viz výše).

ští návrat indukce v pozdější fázi Popperovy filosofie,¹⁶ s čímž úzce souvisí i druhá námitka, a tedy že v rámci Popperovy neinduktivní filosofie není možné učinit racionální predikci směrem do budoucna,¹⁷ přičemž platné řešení obou těchto problémů je považováno za nutnou charakteristiku metodologie, která chce být užitečná a použitelná v rámci vědecké praxe.

Nebudeme-li tedy chtít pro její nejednoznačné vyznění opětovně otevřít diskuzi, která mezi Popperem samotným, jeho zastánci a jejich kritiky probíhala celou jednu třetinu 20. století, pak pro nás Humova původní otázka setrvává nerozřešená. Podívejme se tedy, zda máme k dispozici alternativní metody, které mohou vysvětlit fakt – pokud se tedy jedná o fakt – že teoretického poznání o světě nabýváme ze zkušenosti?

Odmitneme-li Popperův program, jeho metodologii zahrnující hypotézy za pomoci pozorování, musíme přiznat, že v daných intencích nastíněného problému nemáme jinou smysluplnou a zároveň empirickou metodu než metodu induktivní. Cestou ven ze začarovaného kruhu se zdá být nahlédnutí celého problému převrácenou optikou, což nám může pomoci zjistit, zdali je problém indukce skutečně problémem hodným staletí sporů.

¹⁶ Toto opětovně vpuštění indukce (tzv. zadními vrátky) bylo v dobové literatuře již řešeno několikrát a autor nepovažuje za nutné je zde znovu vysvětlovat; čtenáře, který se chce seznámit s danou linií argumentace, odkážeme k dílu Newtona-Smithe, *The Rationality of Science*. Srv. William NEWTON-SMITH, *The Rationality of Science*. London: Routledge 1981, s. 68. Popper sám si je linie této kritiky vědom a také jí ke konci života přiznává jistou plauzibilitu, odvolává se přitom na tzv. *závan indukce*. Popper doslova říká: „There may be a ‚whiff‘ of inductivism here.“ Srv. POPPER, „Replies to My Critics,“ s. 1193. K tomuto nepříliš šťastně zvolenému spojení se Popper uchyluje ve chvíli, kdy jeho čistě deduktivní systém není schopen vysvětlit, proč bychom měli preferovat teorii s dobrými minulými výsledky (mnoho koroborujících pozorování, žádné vyvracející) oproti teorii s nulovým koroboračním fondem. S přihlédnutím ke zmíněným námitkám tedy tvrdíme, že Popperův původní systém (pod slovem „původní“ máme na mysli Popperova vlastní díla, nebereme v úvahu rozvinutí kritického racionalismu jeho následovníky) není schopen podat jasné, neinduktivní, vysvětlení pro volbu mezi soupeřícími teoriemi (pro přehlednou argumentaci v tomto směru opět zmiňme studii Johna Worralla „Why Both Popper and Watkins Fail to Solve the Problem of Induction“).

¹⁷ Na tento problém blíže poukázal Wes Salmon v roce 1981. Srv. Wes SALMON, „Rational Prediction.“ *The British Journal for the Philosophy of Science*, roč. 32, 1981, č. 2, s. 115–125. Autor studie si je vědom, že zastánci Popperianismu mohou na tomto místě předložit dostatek protiargumentů, poukazujících na neoprávněnost Salmonovy či Worrallovy kritiky. Podobně i Popperovi žáci či kolegové (Imre Lakatos, Alan Musgrave a John Watkins) se snažili umírnit falsifikacionismus a kombinovat kritický racionalismus s minimalistickým principem indukce. Autor by však chtěl zároveň podotknout, že cílem studie není opětovně otevření diskuze nad validitou Popperova (ani však Millerova) řešení problému indukce, ale nabídnout rámcově odlišný přístup, který čtenáři ukáže alternativní možnost řešení naznačené sporné otázky, nesoucí se v duchu filosofického naturalismu.

Jistota vs. spolehlivost

Než přistoupíme k jádru argumentu, je třeba si definovat, co máme na mysli pod termínem „poznání“. Při analýze daného termínu se odkazujeme k dílu *Philosophical Naturalism* od Davida Papineau, který své zamýšlení začíná prostou otázkou: proč lidské bytosti touží po poznání?

Aristotelovu klasickou odpověď, tedy že „všichni lidé přirozeností touží po věděni“,¹⁸ nechává Papineau nedotčenou a s odkazem na Descarta následně odvozuje, že jako lidé jsme náchylní k nepravdivým přesvědčením (v orig. *prone to false beliefs*), která následně stojí v základu naší omylnosti a chybování v každodenním praktickém životě. Tím dochází ke své výsledné tezi, že naše touha po poznání pramení z primární touhy vyhnout se omylům. Papineau doslova píše:

Má myšlenka je taková, že naše snaha vyhnout se omylům nás činí výjimečně interesovanými ve stavu, do kterého se musíme dostat jako *prostředku* pro vyhnutí se omylům; a právě proto nazýváme tento stav „poznáním“ [v orig. *knowledge*].¹⁹

Právě na odlišném přístupu k lidské omylnosti a jejím vztahu k poznání můžeme nejjasněji pozorovat ostrou opozici obou filosofů. „Popper vypracoval unikátní koncepci racionality, ve které mají rozumové akty čistě likvidační povahu. [...] Rozum je u Poppera agentem destrukce teoretických návrhů“,²⁰ píše Parusniková. „Vymezení rozumu negativním způsobem Popper považuje za optimistické poselství“,²¹ neboť – v přímém kontrastu k Papineauovi – omyly obohacují naše poznání. U Poppera se tak nechceme omylům *a priori* vyhýbat, neboť právě jejich vyvracení a kritika představují jediný zdroj růstu poznání.

Papineau oproti Popperovi naopak vystihuje naši psychologickou potřebu jistoty (ústící v naši snahu vyhnout se omylům). V souvislosti s tím není pro Papineaua poznání shodné se souhrnem našeho věděni, ale představuje spíše konkrétní stav, ve kterém se jako lidské bytosti můžeme nacházet; sou-

¹⁸ ARISTOTELES, *Met. I*, 980a.

¹⁹ Srv. David PAPINEAU, *Philosophical Naturalism*. Oxford: Blackwell Publishing 1993, s. 142. Papineau se ve svém textu neodkazuje přímo k Descartovi, ale svoji argumentaci ve prospěch reliabilismu odvozuje z publikace *Descartes* od Bernarda Williamse, srv. Bernard A. O. WILLIAMS, *Descartes: The Project of Pure Enquiry*. New York: Psychology Press 2005.

²⁰ PARUSNIKOVÁ, *Rozum – kritika – otevřenost*, s. 13.

²¹ *Ibid.*

časně je daný stav charakteristický tím, že dosahuje pravdivých přesvědčení procesem, který obecně produkuje pravdivá přesvědčení.

Po analýze termínu poznání klade Papineau další sérii otázek: „*Do jaké míry pravdu-produkující musí být náš přesvědčení-formující proces, aby pro nás představoval efektivní prostředek k vyhnutí se omylnosti, a následně se tak kvalifikoval jako zdroj poznání?*“²² Vyžadujeme tedy od zmíněného procesu jeho spolehlivost – skutečnost, že jako věc kontingentního faktu generuje v našem světě *obecně* pravdivá přesvědčení? Nebo si musí takový proces nést ještě navíc charakteristiku jistoty v objektivním smyslu, tedy že je pro přesvědčení vyplývající z takového procesu *nemožné*, aby kdy bylo nepravdivé? Zvolenými otázkami zde směřujeme k reliabilistické pozici přístupu k poznání, v rámci které se ve zbytku textu budeme odvolávat ke kritériu „spolehlivosti“ (v orig. *reliability*).

Reliabilismus je směr, který je v současné době řazen k nejdůležitějším proudům v oblasti analýzy znalosti a epistemického zdůvodnění. Zastává přitom názor, že rozhodnutí, zda přesvědčení je, či není zdůvodněné, závisí na tom, je-li možné konkrétní proces, kterým jsme se k danému přesvědčení dobrali, považovat za spolehlivý zdroj obecně pravdivých přesvědčení, či nikoli. Požadavek, že poznání v sobě zahrnuje své vlastní zdůvodnění, totiž ještě nutně neznamená, že poznání vyžaduje také absolutní jistotu. Z reliabilistického návrhu naopak vyplývá, že poznání je svázáno s naší touhou vyhnout se falešným přesvědčením; je tedy stavem, do kterého se zainteresovaný tazatel musí dostat, aby dané touhy dosáhl. Navraťme se s tímto novým pohledem na poznání a roli jistoty v něm zpět k Popperovi a našemu původnímu problému.

Kdo potřebuje jistotu?

Hume tvrdil, že vědět znamená vědět s jistotou, že víme. S touto tezí dospěl k závěru, že v záležitostech budoucnosti a dosud-nepozorovaného není takováto jistota nikdy možná. Od Huma danou myšlenku převzal Kant, který nakonec s poukazem na apriorismus odvrhl Humovo empiristické tvrzení, že učit se můžeme jen skrze zkušenost.²³ Tezi o nutnosti jistého založení

²² PAPINEAU, *Philosophical Naturalism*, s. 143.

²³ Popper popisuje jeho přístup následovně: „Kant se pokoušel vynutit si východisko z této potíže tím, že princip indukce (který formuloval jako ‚princip universální kauzality‘) prohlásil za platný a priori. Nemyslím si však, že by byl jeho obratný pokus poskytnout apriorní zdůvodnění syntetických tvrzení úspěšný.“ KARL POPPER, *Logika vědeckého bádání*. Praha: OIKOYMENH 1997, s. 5–6.

našeho poznání si však podržel. Popper byl Kantem silně ovlivněn, ale ještě více na něj zapůsobil samotný Hume.

Humův 150 let starý text byl přesně tím, co Popper potřeboval k teoretické obhajobě svého přístupu. Ten měl zaručit, že termín jistoty bude z (filosofie) vědy nadobro odstraněn. Vyzbrojen Humovou tezí o neplatnosti indukce se tak Popper vydává na zprvu solitérní misi za prokázáním principiální falibility veškerého našeho poznání (paradoxně právě zde však hovoří o naprosté jistotě). Na této cestě Popper likviduje také sdružené termíny *potvrzení (confirmation)* a *zdůvodnění (justification)*, neboť oba dávají v pozadí tušit jistotu toho, co je zdůvodňováno a následně potvrzováno. Spolu s tím navíc na svoji stranu získává i mnohé podporovatele (Agassi, Albert, Miller, Watkins, aj.). Pro Poppera je však odmítnutí indukce stále jen prostředkem, který má poukázat na možnou omylnost veškerého vědeckého poznání. Je však takto radikální filosofie vědy možná, resp. jakkoli vědě přínosná?

Popper chtěl napadnout absolutní víru vědecké komunity v její klíčové teorie,²⁴ neboť nekritické přesvědčení o nemožnosti vlastní omylnosti považoval pro vědu za závadné. Ve svém snažení však vyloučil z vědy jakoukoli možnost potvrzení teorie a spolu s ním i samotný induktivní způsob usuzování, který je v každodenní praxi vlastní jak vědcům, tak i běžným lidem. Vzhledem k tomu, že koncept jistoty jako takový se špatně vyvrací, zvolil si Popper viditelného nepřítele v logických pozitivistech, kteří se svými koncepty konfirmace a verifikace zařadili na odvrácenou stranu Popperovy mise za zbavení filosofie její dosavadní *závislosti na zdůvodnění*.²⁵ Je ale třeba položit si otázku, zda je jistota skutečně vyžadována, zda vskutku někdo potřebuje finální zdůvodnění, a jestli pro nás i vědce není dostačujícím vědět o prosté spolehlivosti našich teorií?

V rámci reliabilistického přístupu není poznání množinou poznatků, ze kterých se některé ukazují jako pravdivé či nepravdivé, ale je stavem, kterého musíme dosáhnout, abychom se mohli vyvarovat chybování. Zvolme si jako

²⁴ Podotkněme, že i zde má Popper své (ať již přímé či nepřímé) pokračovatele: S koncepcí paradigmat se o podobné pokusil Thomas Kuhn, když několik desetiletí po Popperovi *de facto* relativizoval termín vědecké pravdy a možnost jejího dosažení rozměnil v nesouměřitelnosti soupeřících teorií. O narušení hegemonie vědeckého výkladu světa se pak ve stejné době pokusil i Paul Feyerabend skrze akcentování alternativních přístupů ke skutečnosti. Postavením všech metod na stejnou úroveň relativizoval úspěšnost vědeckých teorií.

²⁵ Původní anglické spojení *justificationist addiction* nepoužívá přímo Popper; jedná se o termín Davida Millera, který o filosofech (vyjma kritických racionalistů) hovoří jako o tzv. *justificationist junkies*, doslova tedy „fetáčích ujíždějících na zdůvodnění.“ Srv. David MILLER, „Overcoming the Justificationist Addiction.“ *Studia Philosophica Wratislaviensia*, roč. 3, 2008, č. 1, s. 9–18.

příklad pro ilustrování odlišnosti obou koncepcí naše každodenní užívání zraku. S cílem určení jeho barvy se podíváme na objekt, který je dobře nasvícen a stojí v relativní naší blízkosti. Takovýto postup rozpoznání barvy se až doposud ukazoval jako spolehlivý, přesvědčení-formující kognitivní proces a jako reliabilisté tedy nemáme žádný důvod mu nevěřit jak dnes, tak i zítra.

Zde však může zaznít varovný Humův či Popperův hlas, upozorňující nás, že nikdy nemůžeme zaručit, že na straně příjemce vjemu nedojde za 5 minut k zásadním změnám (např. se stanete z ničeho nic barvoslepými díky náhle se projeveným genetickým predispozicím) a důvěřovat tedy takto principiálně nespolehlivému smyslu, který nás může v libovolnou chvíli budoucnosti zklamat, je krajně nerozumné.²⁶ V rámci reliabilistické pozice absolutní jistotu, tedy faktickou možnost či nemožnost procesu nás zklamat, vůbec neřešíme. Postačující je, pokud víme, že je naše přesvědčení výsledkem procesu, který obecně ústí v pravdivá přesvědčení.

Vraťme se nyní k problému indukce a nahlédněme jej z reliabilistické perspektivy. Tradiční výhradou proti induktivní formě usuzování je, jak jsme již poukázali, její logická neplatnost. Tedy skutečnost, že závěr logicky nevyplývá z premis. V rámci reliabilistické pozice však tato námitka zcela ztrácí svoji platnost, jelikož forma usuzování může být velice dobře spolehlivá, aniž by byla logicky garantovaná. Reliabilisté tak mohou na danou námitku odpovědět jednoduchou argumentací, že ilogičnost induktivních úsudků není dostatečným důvodem pro jejich zavržení, neboť takové úsudky (jejich závěry)²⁷ jsou obecně nositeli poznání, a tudíž je můžeme považovat za spolehlivé.

²⁶ Podobně argumentuje v již zmíněném textu i Worrall (1989); ten dovozuje, že díky selhání při řešení problému indukce a jejímu současnému odmítnutí si Popper nemůže být jist, zda z Eiffelovy věže pokračovat na zem volným skokem, či za použití výtahu.

²⁷ Hovoříme zde o *podmíněné* spolehlivosti indukce: Závěry musí být v daném světě pravdivé tehdy, *pokud* jsou pravdivé premisy úsudku. Možnost nepravdivých premis a neplatného závěru tedy samozřejmě uvažujeme, ale nebereme ji za relevantní námitku vůči nespolehlivosti indukce. Tento dodatek nás ujišťuje v tom, že spolehlivé inference budou skutečně nositeli poznání; tj. budou přinášet *poznané* závěry, bude-li indukce aplikována na *poznané* premisy. Přičemž *poznány*mi premisami a závěry máme na mysli skutečnost, že jsou pravdivé a dospěli jsme k nim spolehlivou cestou. Tímto způsobem budou všechny zmíněné úsudky také pravdivé, spolehlivě dosažené a bude je tedy možné považovat za v daném smyslu „poznané.“ Aktuální poznámka je alespoň částečnou odpovědí na tzv. *Gettier paradox*; tedy přízpusobení definice poznání v tom smyslu, že za poznání budeme považovat jen zdůvodněné pravdivé přesvědčení, které nespočívá na nepravdivých premisách. Srv. Edmund L. GETTIER, „Is Justified True Belief Knowledge?“ *Analysis*, roč. 23, 1963, č. 6, s. 121–123.

Princip uniformity přírody

Je třeba podotknout, že reliabilismus čelí obdobné výzvě, se kterou se musí potýkat všichni ti, kdo se rozhodnou najít řešení problému indukce. Formování přesvědčení je totiž jednorázovou událostí, ale spolehlivost zvoleného procesu je odvislá od jeho dlouhodobé úspěšnosti. Jak jsme již ukázali výše: úsudek, kdy z partikulárních pozorování vyvozujeme obecný zákon (postup od dat směrem k teorii) je deduktivně neplatný, neboť je logicky možné, aby byl závěr nepravdivý, zatímco premisy jsou pravdivé. Skeptik tedy může snadno prohlásit, že při induktivním usuzování se jako lidské bytosti dopouštíme vážného prohřešku, kdy přijímáme obecnou propozici na základě neplatného argumentu.

Jakkoli se tato skeptická argumentace přímo nabízí, Hume (ač si je jí plně vědom) ji primárně nevyužívá k podtržení svých skeptických obav. Poukazuje totiž raději na invaliditu usuzování směrem od dat k teorii jako na evidenci, že jsme naši metodu neučinili plně explicitní. Skutečnost, že bezstarostně přecházíme od dat k pozorování, totiž poukazuje na fakt, že jsme přijali za platný nějaký dodatečný princip spojující premisu se závěrem. Jelikož navíc tento předpoklad vchází do našeho úsudkového schématu zcela nepovšimnutý, musí se jednat o fenomén, který bez bližší reflexe považujeme za zcela neproblematický. A právě na tento bod nejjasněji upozornil David Hume.

Na stejný jev odkazuje o dvě století později ve svých *Problémech filosofie* také Russell:

Veškeré poznání, které na základě zkušenosti vypovídá o tom, co dosud nebylo zakušeno, je založeno na přesvědčení, které nemůžeme zkušeností ani potvrdit, ani vyvrátit, a přesto se zdá být v nás skrze své mnohé instance zakořeněno tak silně, jako mnohá jiná fakta zkušenosti.²⁸

Premisa, o které hovoří Hume a na jejíž skrytou zakořeněnost v naší přirozenosti upozorňuje Russell je ve fyzice známá pod názvem *Princip Uniformity Přírody* (dále jen PUP).

Tuto premisu lze stručně vyložit jako tvrzení, že *příroda je ve velké míře uniformní napříč časem a prostorem (a tedy budoucnost bude do značné míry stejná jako minulost)*. PUP však není pouhým prohlášením, že příroda vykazuje pravidelnosti. Je také ubezpečením, že pravidelnosti, které vyšly najevo v mé zkušenosti, patří mezi ty regularity, které platí napříč přírodou. Pro

²⁸ Bertrand RUSSELL, *The Problems of Philosophy*. Rockville: Arc Manor 2008, s. 69.

naše účely se tak může ukázat jako korektnější nazývat PUP spíše *principem reprezentativnosti*, neboť jeho ústředním poselstvím je, že má osobní zkušenost – jakkoli je prostoro-časově limitována na malý zlomek vesmíru – je nicméně reprezentativním vzorkem univerza v jeho celku.²⁹

Ať již nazveme daný princip jakkoli, dostáváme se skrze něj opět na úplný počátek naší studie, kde jsme se ptali nejen na to, jak je možné z pozorovaného usuzovat na nepozorované, ale zejména jakou máme garanci, že se běh přírody v budoucnu zásadně nezmění. Dospěli jsme totiž k závěru, že spolehlivost indukce (resp. induktivního usuzování) stojí právě na výše popsaném předpokladu.

Podíváme-li se tedy zpětně na doposud v textu zmíněné případy enumerativní indukce, odhalíme, že obsahují právě tuto skrytou premisu. Pokud se navrátíme k příkladu s mloky, po přiznání PUP by měl daný zápis odpovídající podobu:

Premisa I.: Všichni dosud pozorovaní mloci byli skvrnití.

Premisa II.: Příroda je převážně uniformní napříč časem i prostorem a budoucnost bude tedy zhruba podobná minulosti.

Závěr: Všichni budoucí mloci budou skvrnití.

Hume následně trvá na tom, že pokud chceme zdůvodnit naše induktivní úsudky o budoucnosti a nepozorovaném, musíme poskytnout nějaký rozumný důvod pro přijetí druhé premisy. Pokud bychom totiž byli schopni racionálně zdůvodnit její platnost, znamenalo by to, že usuzování z pozorovaných partikulárních dat (první premisa) ve spojitosti s platností PUP (druhá premisa) vede k závěru (přírodnímu zákonu) s plnou platností

²⁹ Spíše pro další zamyšlení (neboť dané téma značně přesahuje rozsahové i obsahové možnosti této studie) zde uvedme, že dle současného stavu poznání o vesmíru je PUP již zcela vyvrácen na empirické rovině. Budeme-li důvěřovat datům získaným z družice Planck, jejímž primárním cílem je právě ověření původu kosmických struktur, vyplývají z nich dle NASA následující závěry o složení našeho univerza: ~68 % vesmíru tvoří temná energie, ~27 % temná hmota a pouhých ~5 % odpovídá „normální“ pozorovatelné hmotě, tedy věcem, které jsou složeny ze všech známých elementárních částic. Pro úplnost ještě dodejme, že hvězdám (~0,5 %) a planetám (~0,03 %) odpovídají ještě menší části vesmírného koláče. Pokud budeme PUP považovat za obecnou teorii vypovídající o našem vesmíru, pak jsou zmíněná data přirozenými falsifikátory takové teorie, neboť se dozvídáme, že vesmír rozhodně není uniformní a navíc se (díky temné energii) bude jeho pro-nás-známa-podoba v budoucnu zásadně měnit. Srv. National Aeronautics and Space Administration, *Dark Energy, Dark Matter* [online]. 2015. Dostupné z: <<http://science.nasa.gov/astrophysics/focus-areas/what-is-dark-energy/>> [cit. 5.11.2016]. Zájemce o „syrová data“ pak odkážeme na stránky Kalifornského technologického institutu: <<http://planck.caltech.edu>>.

daného úsudkového schématu. Humův požadavek po zdůvodnění můžeme nakonec brát jako výzvu, kdy bychom se měli pokusit ukázat, že enumerativní indukce vede od pravdivých premis k pravdivým závěrům. Chceme-li tedy vědět, zda máme právo na přijímání obecných teorií o světě, je třeba se spolu s Humem nejprve tázat po možnostech zdůvodnění indukce, resp. po platnosti PUP.

Patrání po zdůvodnění principu indukce a kritérium spolehlivosti

Podívejme se na následující argument:

Postava_1 z N pozorování A1 a B1 induktivně odvodila, že všechna A jsou B; její závěr byl pravdivý. Následně došla k pravdivým závěrům za užití stejného modu usuzování Postava_2, Postava_3 atd. Pokud dané příklady uvážíme jako premisy argumentu, můžeme závěrem dovodit, že: *Kdykoli někdo induktivně usuzuje, jeho závěry jsou pravdivé.*³⁰

Podaný úsudek pro podporu indukce samozřejmě trpí kruhovou argumentací, neboť spolehlivost indukce je zde ověřována za pomoci induktivního úsudkového schématu. Na toto riziko upozorňuje nakonec i sám Popper: „Abychom jej [princip indukce] zdůvodnili, museli bychom znovu použít induktivní inferenci; a abychom zase zdůvodnili je, museli bychom předpokládat induktivní princip vyššího řádu a tak dále. Tudíž pokus založit princip indukce na zkušenosti selhává.“³¹ Papineau řeší zmíněný problém následovně:

Není to tak, že dosavadní diskuze identifikovala u indukce jakýkoli nedostatek, který by implikoval, že ji máme vyřadit ze seznamu procedur, skrze něž běžně dospíváme k našim přesvědčením. [...] Když je tedy vznesena otázka, zda jsou induktivní úsudky spolehlivé, co je přirozenější, než pokusit se tuto otázku vyřešit za pomoci běžných výzkumných procedur, které zahrnují naše induktivní procedury?³²

³⁰ Struktura předloženého argumentu „ve prospěch“ indukce je převzata ze studie Jamese van Cleva, srv. James van CLEVE, „Reliability, Justification, and the Problem of Induction.“ *Midwest Studies in Philosophy*, roč. 9, 1984, č. 1, s. 559 (555–567). Obdobného kruhového argumentu lze užit i u příkladu s mlouky, kde pravdivost závěru stojí na druhé premise, tedy platnosti PUP. Daný zápis by pak vypadal následovně: *Premisa 1:* PUP byl až dosud pravdivý. *Premisa 2:* Příroda je převážně uniformní napříč časem i prostorem a budoucnost bude podobná minulosti. *Závěr:* PUP bude platit i v budoucnosti.

³¹ POPPER, *Logika vědeckého bádání*, s. 5.

³² PAPINEAU, *Philosophical Naturalism*, s. 156.

Papineau v dané citaci vyhýbavě přesouvá pozornost čtenáře od jednoho problému k jinému. Od nemožnosti zdůvodnit induktivní úsudky jinak než pomocí kruhové argumentace se dostává k oblasti, kde tuší, že si může být indukcí spíše jist: k tématu její spolehlivosti. Pokud pod vlivem jeho obratu uznáme indukci za spolehlivou, nemělo by nám již současně činit problém, akceptovat kruhový argumentační postup, který je tradičně v logice i filosofii odmítán.

Papineau zde prezentuje indukci jako v našem světě zcela spolehlivé vodítko životem. Navíc představuje (užijeme-li Popperova termínu) vysoce koroborovanou metodu právě z hlediska její dosavadní úspěšnosti. Pokud by se totiž jednalo o metodu nespolehlivou, která nemá pro lidské poznání opodstatnění, byla by darwinisticky eliminována již v průběhu lidského vývoje. Naše každodenní praxe, na kterou poukazuje i výše uvedený kruhový argument nás však (alespoň dle Papineaua) přesvědčuje o pravém opaku.

Zmíněný argument nedokáže přesvědčit pro užívání indukce ty, kteří již v jádru své filosofie přijali za vlastní tezi o její neplatnosti a nespolehlivosti. Papineauem podaný empirický „důkaz“ mluvící v její prospěch a spolehlivost, jednoduše odvrhnou s poukazem na jeho kruhovou strukturu, kdy neplatným úsudkovým schématem prokazujeme platnost stejného způsobu usuzování.

Filosofové, kteří na tomto místě očekávali *zdůvodnění indukce*, její rehabilitaci v odpovědi na argument, že indukce v sobě obsahuje jakýsi ultimátní rozpor, jsou pravděpodobně zklamáni. Papineauv argument není předně adresován těm, kteří se indukci – z libovolně racionálního důvodu – rozhodli obloukem vyhýbat.³³ Namísto rozumu totiž Papineau působí na naši emoční stránku, aby mohl následně celou problematiku argumentace kruhem bagatelizovat jako neužitečný přežitek. V závěru tak Papineau na argumentačně chybném *petitio principii* neshledává nic závadného a v jeho užití – podobně jako v případě logické neplatnosti indukce – rozhodně nespatřuje problém hodný dalšího řešení. V rámci realiabilistické perspektivy není totiž argumentace kruhem skutečně jakkoli problematická a nesnižuje věrohodnost

³³ Ze strany anti-induktivistů může zaznít oponentura, že pokud zmíněný argument nedokáže přesvědčit každého, není jako takový sám o sobě dostatečně průkazným; resp. pokud jeho argumentační struktura funguje jen u lidí, kteří již pravidelně činí indukce a nevidí na induktivním usuzování nic problematického, jaký je význam takového argumentu? Naší odpovědí je, že cílem představeného schématu není přesvědčit, že indukce je logicky bezchybná, ale čistě jen poukázat na její spolehlivost, přičemž podpůrné důvody (tedy zejména fakt, že logická neplatnost indukce není v rámci realiabilistického stanoviska problémem) byly předloženy v předchozích partiích studie.

indukce. Ta by mohla být oslabena jen tehdy, pokud by nám přestala přinášet spolehlivé závěry.

Uvažujme ovšem na chvíli, že by Popper podlehl Papineauově citové argumentaci a navzdory kruhovému dokazování by indukci považoval za (řekněme alespoň částečně) zdůvodněnou metodu. Tento myšlenkový pokus činíme proto, abychom ukázali možné propojení a vhodnost indukce pro Popperův systém. Je to totiž právě indukce, která díky neplatnosti PUP a časově-místním odchylkám od normálu nenabízí absolutní jistotu, ale přináší pouze spolehlivost. Touto svojí charakteristikou by tak mohla odpovídat Popperovu anti-dogmatickému požadavku na založení vědy. Navíc jeho současný důraz na ne-justifikační charakter veškerého poznání také není s reliabilisticko-induktivistickým přístupem v přímém rozporu. Závěry získané s pomocí induktivního usuzování nepovažujeme totiž za absolutně pravdivá a nevyvratitelná tvrzení (platná ve všech možných světech), ale naopak za pravdivá přesvědčení (spolehlivá pouze v tomto světě) přístupná revizi, změní-li se nějak zásadně stav světa, ve kterém žijeme. Přesněji: přestane-li lokálně či temporálně platit PUP.

Pro Poppera však takovýto argumentační úkrok (akceptování indukce skrze její kruhové zdůvodnění) nepřipadá v úvahu, jakkoli se může jevit jako lákavý. O jeho stanovisku k podobnému ústupku ze standardů logiky se můžeme dočíst právě v dodatcích k *Logice vědeckého bádání*. Popper se zde k podobnému snažení vyjadřuje následovně: „Vědecké teorie nemohou být nikdy ‚zdůvodněny‘. [...] Nejlepší, co můžeme o nějaké hypotéze říci, je, že až dodnes byla s to prokazovat svou cennost a že byla úspěšnější než jiné hypotézy, ačkoli v principu nemůže být nikdy zdůvodněna.“³⁴ Přitom o indukci bychom mohli – jak tvrdí reliabilismus – prohlásit téměř to samé: tedy že až dodnes byla s to prokazovat svou cennost a že byla úspěšnější než jiné metody, ačkoli v principu nemůže být nikdy zdůvodněna.

Na míru shovívavosti, kterou Popper propůjčuje navzdory jejich provizornosti hypotézám, se však již nemůže spoléhat vědecká metoda. Na ni klade Popper mnohem přísnější nároky. Při hodnocení metodologických nástrojů v závěru stejného odstavce dodává, že „indukci není třeba vůbec zmiňovat.“³⁵ Tím jen podtrhuje svůj názor, že induktivní vyvozování nehraje v jeho důsledně deduktivní logice vědeckého zkoumání žádnou roli.

Na výše uvedené úvaze jsme si však mohli všimnout jednoho rysu, který má Popperova filosofie společný s reliabilismem. Totiž přesvědčení, že

³⁴ POPPER, *Logika vědeckého bádání*, s. 345.

³⁵ *Ibid.*

tradiční honba za jistotou našeho poznání je zcela zbytečná a nežádoucí. Podobně jako nám Popperova hypoteticko-deduktivní metoda přináší pouze provizorně-platné závěry, pak i metoda indukce nevyslovuje nad svými soudy verdikt jistoty a její závěry jsou přípustné další revizi ve chvíli, kdy se změní výchozí podmínky.

Popperův názor na možnost podání zdůvodnění platnosti indukce (principu PUP) je již dobře známý. Shrňme tedy teď ještě jednou výsledky snahy o zdůvodnění indukce nejprve z klasického humovského stanoviska a následně z reliabilistické pozice.

Humova vlastní odpověď na jeho skeptický argument je, že induktivní inference jsou racionálně neobhajitelné, ovšem na stejném místě jsou i psychologicky nevyhnutelné (o tomto jejich rysu pohovoříme v textu později).³⁶ Tuto Humovu skeptickou tezi ostatně podporuje také Russell, když tvrdí, že „jakkoli je princip indukce nutný pro platnost všech argumentů založených na zkušenosti, sám nemůže být zkušeností prokázán.“³⁷ Domníváme se, že tento Humův (či Russellův) závěr není třeba nijak dále problematizovat a v rámci podání odpovědi na v předchozím oddíle stanovenou otázku – zda máme právo na přijímání obecných teorií o světě – je třeba odpovědět záporně, neboť jsme dospěli k závěru, že logicky platný argument na podporu indukce nelze podat.

Pro reliabilistickou teorii poznání je, jak podtrhuje Papineau, důležité podat zdůvodnění spolehlivosti indukce. Zdůvodnění její logické platnosti, skrze nalezení podpory pro „chybějící“ premisu PUP se však reliabilistické epistemologii nepodařilo. Papineau odpovídá na Humovu výzvu následovně: „Skutečnost, že určité procesy by nás uvedly v omyl, pokud by věci byly jinak, neznamená, že nás svedou na scestí, když jsou věci tak, jak jsou.“³⁸ Důležitost zdůvodnění PUP je zde autorem fakticky relativizována, neboť ať již shledáme tento princip za platný či nikoli, na naše budoucí rozhodování při užívání indukce to v rámci reliabilistického postoje žádný vliv mít nebude.

Jakkoli můžeme Papineauovu polemiku s Popperem považovat za plausibilní v intencích metodologického naturalismu, domníváme se, že většina čtenářů může i přes tuto argumentaci zůstat nepřesvědčena. A to do značné míry oprávněně, neboť kromě několika příkladů dosud realiabi-

³⁶ Tomuto dvojnásobnému vyznění Humova závěru se budeme v práci detailněji věnovat později.

³⁷ RUSSELL, *The Problems of Philosophy*, s. 64.

³⁸ PAPINEAU, *Philosophical Naturalism*, s. 143.

lismus nepodal žádný komplexní důkaz, proč induktivní úsudky považovat za spolehlivé, přičemž jsme zároveň shledali, že zdůvodnění PUP není obhajitelné jinak než s pomocí kruhové argumentace.

Důsledky nezdůvodnitelnosti principu indukce

Navzdory nezdůvodnitelnosti indukce a její logické neplatnosti Russell podotýká, že „i přesto je [indukce] bez váhání všemi přijímána.³⁹ Tento jeho poukaz na její nereflektované laické přijímání lze však jednoduše vysvětlit, vezmeme-li si na pomoc v informačních technologiích dnes stále užívanější *big data*. Na základě kvanta realizovaných budoucích předpovědí učiněných na základě pozorované minulých pravidelností má každý z nás dostatek intersubjektivně testovatelných dat, na základě kterých lze prohlásit, že máme velice dobré důvody pro to, abychom induktivní úsudky za nositele pravdy považovali. Podobně i v rámci Bernoulliho zákona velkých čísel můžeme indukci považovat za spolehlivou metodu se zcela zanedbatelným stupněm negativní odchylky.

Nelze patrně mnohé namítnout proti tvrzení, že naše induktivní usuzování se až dosud ukazovalo jako do značné míry spolehlivé. Neférovým příkladem v případě rozporování tohoto výroku, by pak mohlo být podávání arsenu, který by byl induktivním skeptikům ordinován do té doby, než by všichni zbývající – sledující reakce svých předchůdců – odmítli jeho pozření pro pozorované smrtelné účinky. Až poté bychom mohli indukci konsenzuálně označit za spolehlivý modus usuzování.

Co však leží v jádru sporu o platnost indukce, je otázka, zdali můžeme podat nějaký racionální důkaz pro výrok, že induktivní úsudky budou spolehlivé i v budoucnu. Na základě předchozích úvah tedy stanovme následující otázku: *Můžeme poskytnout nějaký rozumný důvod, proč se i v budoucnu spoléhat na indukci?*

V rámci reliabilistického postoje formuluje Papineau svoji odpověď takto: „Abychom zjistili, zda je indukce nositelem poznání, je třeba nejprve rozhodnout, zda spolehlivě generuje pravdu.“⁴⁰ Položme si tedy otázku: Když lidé provádějí indukce, vycházejí z nich jejich závěry jako pravdivé? Provedeme-li introspekci, jistě dovodíme, že v minulosti jsme každý učinili bezpočet induktivních úsudků, jejichž závěry se ukázaly jako pravdivé. Současně ale chceme podotknout, že nezastáváme názor o bezchybnosti indukce.

³⁹ RUSSELL, *The Problems of Philosophy*, s. 64.

⁴⁰ PAPINEAU, *Philosophical Naturalism*, s. 155.

Jsme obeznáni s Goodmanovou „novou hádankou indukce“ a stejně tak pamatujeme i na příklady, kdy nás indukce v minulosti zklamala.⁴¹

Oproti tradičním výhradám, poukazujícím na logickou neplatnost (a spojenou nezdůvodnitelnost PUP), se však zmíněné námitky soustředí na možnou nespolehlivost indukce. Rozhodující otázkou se v rámci reliabilistického postoje zdá být: *Jak* spolehlivé musí být induktivní úsudky, abychom jejich závěry mohli bez obav považovat za pravdivá přesvědčení? Řešení se zdá být následující: Abychom mohli naše přesvědčení považovat za poznání, musí dosahovat těch standardů, které si ten který vědecký diskurs klade ve své každodenní praxi za dostatečný pro prohlášení svých závěrů za *přesvědčivě pravdivé*.

Papineau tvrdí, že

je pochopitelně *lepší* získat přesvědčení ze 100% spolehlivého procesu [...], neboť pak lze taková přesvědčení prohlásit bez dalšího za pravdivá a jimi informovaná rozhodnutí uspějí s pravděpodobností jedna. [...] Musí ale být také přípuštěno, že v mnoha případech nebude vynaložené úsilí potřebné pro získání 100% spolehlivosti odpovídat dodatečně získané pravděpodobnosti úspěchu. Proto uděláme ve většině případů lépe, spokojíme-li se s částečným přesvědčením.⁴²

Podobný je i náš postoj vzhledem k popperianskému odmítnutí indukce: Vynaložené náklady zde natolik převyšují získanou výhodu, že je ve výsledku (více či méně) iracionální takový krok podstoupit.

Popper správně akcentoval fakt, že jako lidé jsme chybujeícími, tedy falibilními bytostmi. „Vypracoval unikátní koncepci racionality, ve které mají rozumové akty čistě likvidační povahu a nepodílejí se nijak na konsolidaci či legitimaci vědění.“⁴³ Podobně jako Parusniková vidíme právě v tomto obratu v přístupu k racionalitě hlavní Popperův filosofický přínos. Skrze položení důrazu na roli omylnosti v lidském poznání a související negativní úlohu

⁴¹ Chceme podotknout, že nespátřujeme zásadní rozdíl v tom, zdali se na indukci spoléháme ve vědě, nebo v běžném životě. Je-li indukce dobrá (dostatečně spolehlivá) pro to, abychom se dostali z práce bezpečně domů, mělo by to stejné platit i v případě, kdy se rozhodneme postavit most či předvídat budoucí chování partikulárních objektů. Samozřejmě lze nalézt příklady, kdy nás induktivní úsudky dovedly k nepravdivým přesvědčením. Tak např. při zmíněné cestě domů můžeme (jako dosud vždy zcela správně) použít tramvaje č. 12. Ta však, proti všem předpokladům (např. kvůli změně řidiče či plánu dopravy), pojedje trasou spoje č. 10 a náš induktivní úsudek odvolávající se k minulým pozorováním jízdy tramvaje daného čísla se ukáže jako neplatný. Pro bližší studium tzv. „nové hádanky indukce“ odkážeme čtenáře ještě jednou ke Goodmanovu dílu, viz: GOODMAN, *Fact, Fiction, and Forecast*.

⁴² PAPINEAU, *Philosophical Naturalism*, s. 149.

⁴³ PARUSNIKOVÁ, *Rozum – kritika – otevřenost*, s. 13.

rozumu dospívá však Popper k absolutnímu odmítnutí indukce a spolu s ním přichází také s alternativním, falsifikacionistickým přístupem. Vědeckou metodologií, v rámci které sice můžeme dosáhnout pravdivého poznání světa, ale tuto pravdivost nelze za žádných okolností dokázat. Jelikož zkušenost nám může říci jen to, které teorie jsou nepravdivé a nikoli, které jsou pravdivé, je vždy nutné počítat s tím, že se naše „provizorně pravdivé“ vědecké teorie mohou v budoucnu ukázat jako nepravdivé.

Pro Poppera však není toto zjištění ničím šokující, naopak je neodmyslitelným a základním předpokladem jeho filosofického systému. Ze silně vášnivých a ostře polarizovaných diskuzí mezi zastánci kritického racionalismu a jeho odpůrci můžeme odvozovat, že přijetí či odmítnutí daného pohledu na svět je odvislé od širšího (nejen filosofického) náhledu na svět každého konkrétního jedince. Zatímco jedni v Popperově filosofii spatřují radikální a neakceptovatelný příklon ke skepticismu, druzí pod lidskou falibilitou nahlíží fenomén, který je neoddiskutovatelnou fakticitou našeho bytí, a ač jej považují za nutné reflektovat, nijak neusilují o jeho překonání.

Pokud vztáhneme předchozí odstavce zpět k problému indukce, můžeme konstatovat, že její absolutní odmítnutí nám přináší alespoň jednu jistotu, které se můžeme v životě podržet. A to právě jistotu nepopiratelné falibility veškerého lidského poznání, resp. oprávněnosti tvrzení, že *naše poznání světa je vždy*, řečeno spolu s Popperem, *jen provizorního a konjekturálního charakteru*.

Závěry reliabilistické epistemologie

Shrňme si tedy ještě jednou dosavadní závěry vyplývající pro reliabilismus ze spojení s induktivními inferencemi. Daný přístup předně tvrdí, že indukce nemusí být logicky platným úsudkovým schématem, aby mohla přinášet poznání. Nositelem poznání bude tehdy a jen tehdy, bude-li ji možné považovat za spolehlivou. Proti tomu se však mohou ozvat oprávněně skeptické hlasy, že nemůžeme přijmout za své přesvědčení o spolehlivosti indukce, pokud pro toto tvrzení nemáme podpůrné argumenty. Neboť na stejné, navíc čistě logické bázi může Hume tvrdit pravý opak, tedy že indukce je neplatná, neboť nejsme s to podat žádný rozumný důvod pro přijetí principu uniformity přírody. Na danou námitku odpovídá Papineau tím, že indukci nebere za spolehlivou *ad hoc*, ale naopak má bezpočet dob-

rých empirických důvodů, „dokazujících“⁴⁴ či zřetelně hovořících pro její *spolehlivost*.

Tvrdí-li tedy reliabilismus, že na indukci není nic problematického a nezná žádnou bariéru, která by ji bránila považovat za spolehlivého nositele poznání, nehovoří o její logické neplatnosti. Tu naopak nijak nerozporuje. Budou-li ovšem v budoucnu podány pádné argumenty poukazující na *nespolehlivost* indukce, pak by to pro reliabilismus představovalo pádný důvod pro její možné odmítnutí. Reliabilismus tedy diskusi nad tématem indukce v důsledně kriticko-racionalistickém duchu vítá, avšak za její středobod nepovažuje spekulace o její logické neplatnosti, ale právě o její schopnosti zprostředkovávat nám pravdivá přesvědčení.

Skrze představení reliabilistického kritéria spolehlivosti jsme se pokusili nahlédnout celou problematiku novou optikou a rozhodnout, zda je problém indukce v té podobě, ve které byl předložen Humem a později řešen Popperem, skutečně problémem, kterým by se měli zabývat ať již samotní vědci (přičemž současné netematizované a úspěchy slavící užívání induktivního usuzování napříč obory tomu nenasvědčuje), tak zejména filosofové vědy, kteří debatami nad právě touto záležitostí strávili půl století.

Papineau považuje za chybné (či přinejmenším lehkovážné) odsoudit indukci jako zcela nespolehlivý modus usuzování „pouze“ na základě její logické neplatnosti. Pokud jediným argumentem induktivního skepticismu zůstává, že závěry indukce jsou nejisté v tom smyslu, že za odlišných okolností *mohou* produkovat nepravdivá přesvědčení, pak za současných okolností neznáme důvod pro spekulace nad tím, že její závěry nejsou spolehlivé. Tedy alespoň do doby, než se budoucnost zásadně změní a věci přestanou být takové, jaké jsou.

Řešení problému indukce

Na počátku studie jsme položili dvě otázky, s jejichž pomocí jsme definovali problém indukce. To nám také umožnilo, abychom s jejich zodpovězením následně identifikovali řešení stanoveného problému. Pro přehlednost obě otázky uvedme ještě jednou: *Na čem je založena justifikace přírodních zá-*

⁴⁴ Ještě jednou zmiňme, že odmítli-li jsme předem veškerou indukci, pak tyto čistě induktivně-konfirmační důkazy pochopitelně nemůžeme přijmout za validní, neboť jakákoli minulá zpráva o úspěšnosti teorie (koroborace) nám (dle Poppera) nedává žádné záruky, že daná teorie bude platit i v budoucnu.

konů vytvořených na základě pozorování pouze parciálního počtu jevů? A je taková justifikace vůbec možná?

V průběhu textu jsme se dobrali k jasným odpovědím. Zaprvé: justifikace (tedy zdůvodnění) přírodních zákonů je závislá na platnosti *principu uniformity přírody*. Zadruhé: žádná taková racionální justifikace v principu možná není a případné pokusy o zdůvodnění indukce či principu uniformity přírody trpí kruhovou argumentací.

Ústřední postavy této studie – Karl Popper a David Papineau, resp. kritický racionalismus a reliabilismus, nás svými extrémními stanovisky, kdy na jedné straně indukci radikálně odmítáme, a na té druhé si ji s vědomou reflexí všech možných nedostatků plně osvojujeme, nepřibližují nalezení definitivního řešení. Popper říká, že žádná justifikace možná není, neboť celá indukce je pouhým mýtem; Papineau naopak prohlašuje, že nic není potřeba zdůvodňovat, neboť indukce ve výsledku žádný problém nepředstavuje.

Navrátíme-li se však zpět k naprostému začátku, tedy k Humovým primárním textům, shledáme, že vyústění jeho filosofie má velice blízko k dilematu, který představuje rozhodování se mezi Popperovým a Papineauovým přístupem. Jak jsme již jednou zmínili: v průběhu svého kritického prověření induktivních úsudků shledává Hume veškeré takto získané teoretické poznání za formálně neplatné. Jeho vlastní slova jsou pak v jejich absolutnosti dosti skličující; Hume doslova píše: „Všechny závěry ze zkušenosti jsou tedy následky zvyku, nikoli rozumové úvahy.“⁴⁵

Toto skeptické vyústění, tzv. první pilíř Humovy filosofie rozvíjí dále ve své studii Parusniková:

Podle Huma naše poznání nemá racionální charakter. [...] Mimo hranice zkušenosti se nutně dostáváme, když následujeme (a jinak nemůžeme) přirozené tendence našeho uvažování; zvyk a víra nás utvrzují v domnění, že výsledný obraz skutečnosti a vztahů, které v ní fungují, této na našem myšlení nezávislé skutečnosti odpovídá. Filosofická reflexe však odhalí tento obraz jako fikci.⁴⁶

Parusniková, resp. Hume však nezůstává pouze u tohoto tísnivého poznání a upozorňuje na odlišný rys, tzv. druhý pilíř Humovy filosofie: obhajobu lidského přirozeného poznávacího pudu.

Na obranu naší přirozené důvěry v indukci tedy sama vzápětí dodává:

⁴⁵ HUME, *Zkoumání o lidském rozumu*, s. 74.

⁴⁶ Zuzana PARUSNIKOVÁ, „Skeptik David Hume.“ In: LOUŽEK, M. (ed.), *David Hume: 300 let od narození*. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku 2011, s. 23–24 (17–35).

Umožňuje nám nejen praktické přežití, ale i teoretickou orientaci ve světě. [...] Skeptické reflexe jsou výsadou filosofů a skutečují se v určité izolaci od běžného, každodenního a společenského života, v ústraní studoven. [...] Ale i filosof je jen člověk, říká Hume.⁴⁷

Pokud tedy chceme plně pochopit jeho dílo a odkaz, je třeba

mít stále na zřeteli Humovo střídání perspektiv ve zkoumání problémů a vidět ho jako výraz samotné rozporné konstituce člověka, který se vnitřně pohybuje mezi dvěma světy, světem důvěry a světem skepse.⁴⁸

Zatímco Papineau se svojí naturalistickou filosofií reprezentuje onen svět důvěry, pak Popper s jeho důrazem na falibilitu veškerého poznání představuje svět věčné skepse.

I přes dvojakost Humovy odpovědi u něj však nacházíme stěžejní posun vpřed. David Hume totiž svým dílem otevírá diskuzi nad tím, zdali má smysl řešit problém, jehož jediným řešením je, že nemá řešení.

Popper a Papineau: reformulace a syntéza

Skrze své rezolutní řešení problému indukce učinil další významný krok v této diskuzi Karl Popper. Jeho demonstrováním totiž poukázal na cestu, kterou se musíme ubírat, chceme-li tento principiálně neřešitelný problém vyřešit. Popperova metoda lze shrnout pod jedno slovo, a tím je *reformulace*. Spolu s Popperem se domníváme, že jen za pomoci redefinice Humem položeného neřešitelného problému lze dospět k jeho řešení, přičemž za esenciální prvek této redefinice považujeme převedení problému do podoby, která je v principu řešitelná.

Jak jsme již dříve v textu zmínili, Popper se domnívá, že vyřešil zásadní filosofický problém: problém indukce. V rámci svého řešení Popper celý problém redefinuje; činí tak otevřeně na následujících stranách svého spisu. Skutečnost, že řeší *svoji vlastní verzi* „Humova problému“, ovšem čtenáři zatajuje. Ostatně něco podobného koná i Papineau, když namísto zdůvodnění logické platnosti indukce přináší čtenáři (o nic méně vítězoslavně než Popper) „důkaz“ její spolehlivosti.

Skrze systematickou analýzu (a v konečném důsledku také interpretaci) postojů Poppera a Papineaua jsme se v průběhu studie posunuli od hledání

⁴⁷ PARUSNIKOVÁ, *Skeptik David Hume*, s. 25.

⁴⁸ *Ibid.*, s. 25.

odpovědi na původní Humův původní problém indukce k pokusům o jeho možnou reformulaci.

Svoji filosofickou důsledností a přísnými kriticko-racionalistickými kritérii představuje Popper onen první, skeptický pilíř Humovy filosofie. Papineau naopak rezignuje na vznešenou roli či úlohu filosofie, která by měla být exaktností metod vědě vzorem, a zastává naturalistický postoj, při kterém filosofie a přírodní vědy tvoří kontinuum. Filosofie by tedy měla používat metody přírodních věd, a to bez ohledu na vlastní názor o jejich platnosti či vhodnosti. Svým naturalismem pak Papineau odráží tu stranu filosofie a filosofa, která je pevně zakotvená v každodennosti.

Závěr

Spor Davida Papineau a Karla R. Poppera tak není ve svém důsledku sporem o platnost indukce. Jedná se o rozpor mnohem hlubší, rozepří o povaze vědy a roli filosofie v její kultivaci a vývoji. Skutečná otázka totiž nestojí tak, zdali jsme oprávněni z budoucích instancí usuzovat na ty minulé. Příští zakoupené mango bude pravděpodobně opět sladké, ale všichni jsme se setkali s výjimkou z pravidla, nesladkými mangy, která statistickou neplatnost indukce nepřímou potvrzují, přičemž skutečnost, že manga i přesto dále nakupujeme a jsou přítomna v sortimentu supermarketů, jen potvrzuje naše každodenní tíhnutí ke spolehlivosti, naši víru, že mangovníky zůstanou v principu stále stejné a nesladká manga budou vždy představovat spíše lokálně-temporální odchylku než nový mangový standard. A je to právě tato víra, o které Hume ve svých *Zkoumáních* hovoří jako o *víře ve skutečnost*:

Mysl je vedena k očekávání [...] a k víře, že ona kvalita tu existuje a při bližším ohledání se objeví. Tato víra ve skutečnost následuje nutně vždy, když se mysl nachází v takových okolnostech. Je to výkon duše v daných okolnostech stejně nevyhnutelný jako pocit lásky v odpověď na prokázaná dobra nebo pocit nenávisi v odpověď na křivdy. Všechny tyto výkony jsou případy přirozených instinktů, které žádná rozumová úvaha či myšlenkový postup nemůže ani způsobit, ani jim zabránit.⁴⁹

Příklad s mangy ve své profánnosti plně ilustruje odlišnosti ve filosofickém přístupu obou filosofů: Pro Poppera je symbolizována jedinou možnou vírou, vírou v rozum ústící v absolutní nepřijatelnost indukce. Vyplývající konjekturální platnost všech obecných soudů – jež je spojena s naší schop-

⁴⁹ HUME, *Zkoumání o lidském rozumu*, s. 77.

ností kdykoli racionálně vyvrátit jakýkoli pokus o absolutizaci norem či přírodních zákonů skrze principiální falsifikovatelnost každého jednoho takového provizorně pravdivého tvrzení – je pak již důsledkem hlubšího, osobního filosofického přesvědčení. U Papineaua jsme svědky důrazu na podržení se pragmatismu praktického života s odvoláním se na kritérium spolehlivosti ukotvené v každodennosti a svojí povahou upřednostňující víru ve spolehlivost indukce.

Krom rozdílných filosofí se zde totiž setkáváme s fundamentálně odlišnými přístupy k životu. Osobně se však na tomto místě domnívám, že rozhodnutí, kterou cestu následovat, by mělo být ponecháno v rukou jedince a nikoli direktivně rozhodnuto na stránkách vědeckých časopisů pod klíčovým slovem indukce. Neboť tam, kde pro jedny začíná nejzajímavější rys života spojený s věčným dobrodružstvím, počíná pro druhé sféra nežádané nejistoty, kterou odstraňují vírou v principiální neměnnost námi obývaného zlomku universa.